

8.3.2.1./16/I/002

NACIONĀLA UN STARPTAUTISKA MĒROGA PASĀKUMU ĪSTENOŠANA IZGLĪTOJAMO TALANTU
ATTĪSTĪBAI

Strūgu iela 4, Rīga, LV-1003, tālr. 67350966, e-pasts: info@832.visc.gov.lv

**Vēstures olimpiādes 2. (novadu) posms
Pamatskolas uzdevumi**

1. daļa

1. Izlasi jautājumus vai apgalvojumus un apvelc pareizo atbildi! (10 punkti)

1. Kādas iezīmes raksturīgas uzņēmējdarbībai Rīgā 19./ 20. gs. mijā?
 - A. Fabrikanti, namīpašnieki, tirgotāji bija galvenokārt krievi.
 - B. Fabrikanti, namīpašnieki, tirgotāji Rīgā bija galvenokārt vācbaltieši.
 - C. Rīgā 19./ 20. gs. mijā izdeva likumus, kas sekmēja latviešu uzņēmumu veidošanu.
 - D. Vācbaltieši bija muižnieki laukos un kavēja latviešu muižniecības veidošanos.
2. Kādas 19./ 20. gs. mijā bija latviešu iespējas iegūt izglītību?
 - A. Augstskolās bija aizliegts uzņemt latviešu tautības studentus.
 - B. 19. gs. beigās nebija obligāti izglītības dokumenti, augstskolās uzņēma visus.
 - C. Latviešu uzņēmēji bez augstskolās iegūtām zināšanām paši saviem spēkiem veidoja uzņēmumus.
 - D. 20. gs. sākumā izveidojās labi attīstīta izglītības sistēma latviešiem.

3. Kura latviešu uzņēmēja veikumu ilustrē attēls?

- A. Kristapa Morberga
- B. Kristapa Berga
- C. Augusta Dombrovska
- D. Riharda Tomsona

4. Kura latviešu uzņēmēja veikumu ilustrē attēls?

- A. Kristapa Morberga
- B. Kristapa Berga
- C. Augusta Dombrovska
- D. Riharda Tomsona

5. Kura latviešu uzņēmēja veikumu ilustrē attēls?

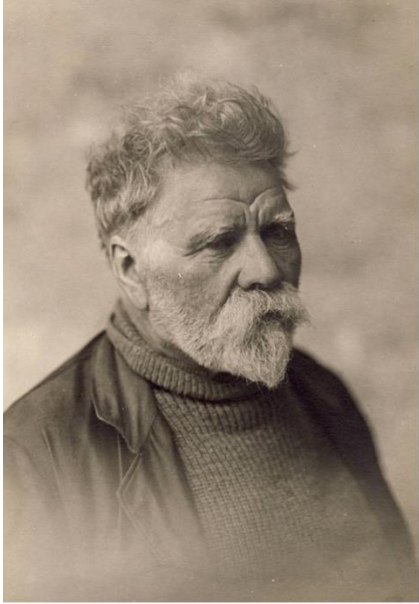

- A. Kristapa Morberga
- B. Kristapa Berga
- C. Augusta Dombrovska
- D. Ēvalda Vilsona

6. Kam K. Morbergs atstāja mantojumā visu savu īpašumu?

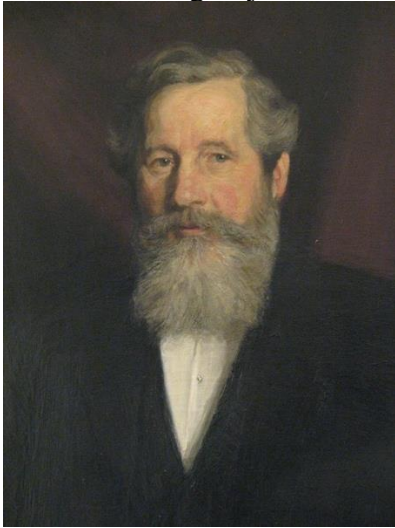
- A. Latvijas konservatorijai
- B. Rīgas Tehniskajai universitātei
- C. Latvijas Universitātei
- D. Rīgas Politehniskajam institūtam

7. Kā sauc fotogrāfijā redzamo personu?

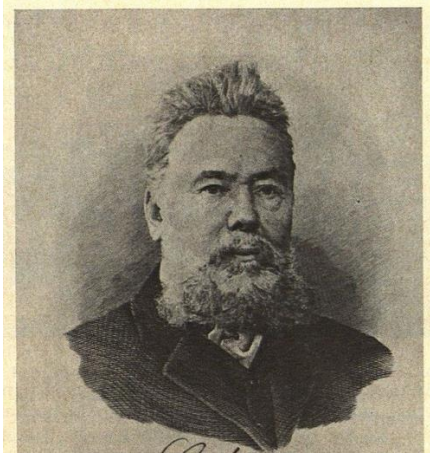
- A. Kristaps Morbergs
- B. Kristaps Bergs
- C. Augusts Dombrovskis
- D. Ēvalds Vilsons

8. Kā sauc fotogrāfijā redzamo personu?

- A. Kristaps Morbergs
- B. Kristaps Bergs
- C. Augusts Dombrovskis
- D. Ēvalds Vilsons

9. Kā sauc fotogrāfijā redzamo personu?

- A. Kristaps Morbergs
- B. Kristapa Berga
- C. Augusts Dombrovskis
- D. Rihards Tomsons

10. Latviešu uzņēmējiem raksturīga mākslas, zinātnes, arī sporta, dažādu kultūras un labdarības pasākumu finansiāla un materiāla atbalstīšana. To dēvē par:

- A. mecenātismu
- B. uzņēmējdarbību
- C. komercdarbību
- D. birokrātiju

2. Ievieto tekstā trūkstošos vārdus! Pasvītro pareizo atbildi no iekavās dotajiem variantiem! (12 punkti)

19.gadsimtā par nozīmīgu saziņas līdzekli kļuva _____ (*grāmatas, skrejlapas, avīzes, plakāti*). _____ (*Nacionālisma, Sociālisma, Komunisma, Kapitālisma*) idejas Eiropā izplatīja intelektuāļi, un to veicināja gan avīžniecības uzpalukums, gan ļaužu spēja un vēlme laikrakstus lasīt. Arī latviešu nācijas un modernas valodas veidošanās procesi ir cieši saistīti ar avīžniecības attīstību.

1856.gadā sāka iznākt pirmais pašu latviešu izdotais laikraksts _____ ("*Mājas Viesis*", "*Pēterburgas Avīzes*", "*Dienas Lapa*", "*Baltijas Vēstnesis*"), kura redaktors bija rakstnieks _____ (*Krišjānis Valdemārs, Ansis Leitāns, Neredzīgais Indriķis, Bernhards Dīriķis*). Jaunajā izdevumā publicējās gan _____ (*Latvijas Universitātes, Rīgas Tehniskās universitātes, Tērbatas Universitātes, Rīgas Politehniskā institūta*) latviešu vakaru dalībnieki, gan Kurzemes un Vidzemes skolotāji. Izdevums kļuva par jaunlatviešu idejas izplatītāju tautā. Īsā laikā izdevums ieguva 4000 _____ (*rubļu lielu peļņu, lielu metienu, reklāmu, abonementu*).

Tomēr 1861.gadā, pēc konflikta ar vācu konservatīvajām aprindām, laikraksts atteicās no _____ (*sociāli, komunistiski, autoratīvi, saimnieciski*) aktuālu problēmu risināšanas. To darīt uzņēmās Pēterburgā dibināts laikraksts _____ ("*Mājas Viesis*", "*Pēterburgas Avīzes*", "*Dienas Lapa*", "*Baltijas Vēstnesis*"), ko izveidoja _____ (*Krišjānis Valdemārs, Ansis Leitāns, Neredzīgais Indriķis, Bernhards Dīriķis*) kopā ar Juri Alunānu un Krišjāni Baronu. Laikraksts kļuva par nozīmīgu jaunlatviešu ideju paudēju Latvijā. Laikrakstu slēdza 1865.gadā.

1869.gadā sāka iznākt _____ (“Mājas Viesis”, “Pēterburgas Avīzes”, “Dienas Lapa”, “Baltijas Vēstnesis”) jaunlatviešu _____ (Krišjāņa Valdemāra, Anša Leitāna, Neredzīgā Indriķa, Bernharda Dīriķa) redakcijā. Šis izdevums bija saistīts ar _____ (biedrības “Ziemeļblāzma”, Rīgas Latviešu biedrības, Latvijas Uzņēmēju savienības, Latvijas Universitātes) aprindām un orientējās galvenokārt uz saimnieciski aktīvajiem latviešiem un inteliģenci. Ar laikrakstu palīdzību varēja sludināt savus uzskatus, idejas un vērtības.

3. Uzraksti notikumus, kas Latvijas teritorijā risinājās paralēli latviešu uzņēmējdarbības uzplaukumam, hronoloģiskā secībā no senākā (pie cipara 1) uz jaunāko (pie cipara 10)! (10 punkti)

1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	

Notikumi:

Uzsāk Rīgas vaļņu nojaukšana
 Nodibināja atturības (pretalkohola) biedrību "Ziemeļblāzma"
 Latviešu studentu pulciņa izveide Tērbatas Universitātē
 Sāk iznākt laikraksts “Dienas Lapa”
 Ainažu jūrskolas dibināšana
 Noslēdzas Rīgas vaļņu nojaukšana
 Krišjānis Valdemārs organizē «Pēterburgas Avīžu» izdošanu
 Baznīcu demonstrācijas un rīcības komitejas Vidzemes un Kurzemes pagastos
 Pirmie Vispārīgie latviešu Dziedāšanas svētki
 Rīgas 700 gadu jubilejas izstāde

4. Katram notikuma no dotajiem izvēlies atbilstošu cēloni un sekas! (10 punkti)

Apgaismības ideju izplatība Eiropā; liberālisma un nacionālisma ideju izplatība; iedzīvotāju politisko tiesību ierobežošana cara patvaldības laikā; lūzums latviešu sabiedriskās domas attīstībā, popularizējot daudzas modernas Eiropas idejas, piemēram, sieviešu tiesības; darbaroku pieprasījums pilsētās; latviešu tautas nacionālās pašapziņas celšanās; sabiedrības

iebildumi pret patvaldību; dzimtbūšanas atcelšanas nepilnības; ekonomiskās problēmas; sociālisma ideju izplatība

Cēlonis	Notikums	Sekas
	Dzimtbūšanas atcelšana	
	Vardarbība 1905. gada revolūcijā	
	Jaunlatviešu darbība	
	Industrializācijas izraisīta migrācija	
	Jaunās strāvas darbība	

5. Izvēlies un ieraksti skaidrojumam atbilstošo jēdzienu! (10 punkti)

Jēdzieni (*uzmanību! Daži jēdzieni ir lieki*): rūpnīca, komersants, stipendija, autodidakts, labklājība, kārklenieks, uzņēmējs, gruntsgabals, mecenāts, proletariāts, filantrops, kapitālists, buržuāzija.

Skaidrojums	Jēdziens
Fiziska persona, kam pieder un kas vada uzņēmumu, parasti ar mērķi gūt peļņu.	
Ražošanas līdzekļu privātīpašnieks, kas iegulda naudu uzņēmējdarbībā.	
Uzņēmums, kas pamatojas uz mašīnu sistēmas izmantošanu.	
Fiziska vai juridiska persona, kuras saimnieciskā darbība orientēta uz peļņas gūšanu, tirdzniecību.	
To ļaužu šķira, kuru iztikas galvenais avots ir algotais darbs; <u>strādniecība</u> .	
Privātīpašnieku un bagāto šķira, retāk – <u>vidusšķira</u> .	
Cilvēks, kas ieguvis zināšanas pašmācības ceļā.	
Fizisks telpas objekts, ekonomiski vērtīgs resurss, nekustamā īpašuma tiesību objekts.	
Dzīves apstākļi, materiālais stāvoklis, kam raksturīga pārticība, arī nodrošinātība.	
Materiāla palīdzība trūcīgajiem, gādība par trūcīgajiem	
Naudas pabalsts, ko regulāri saņem personas, kuras mācās kādā mācību iestādē, papildina zināšanas, ceļ kvalifikāciju (piemēram, kursus).	
Bagāts zinātnes, mākslas, arī sporta veicinātājs.	
Latvietis, kas cenšas pārvācoties	

6. Atpazīst latviešu uzņēmēju veikumu pēc foto liecības! Zem katra attēla uzraksti, kura latviešu uzņēmēja veikums tas ir. (7 punkti)

Latviešu uzņēmēji – atbilžu varianti (*viens uzņēmējs var būt kā atbilde pie vairākiem attēliem*): Kristaps Bergs, Kristaps Morbergs, Augusts Dombrovskis, Rihards Tomsons, Ēvalds Vilsons

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

2. daļa

1. Izlasi pieejamo informāciju par latviešu uzņēmējiem un uzraksti četras pazīmes, kas kopīgs viņu dzīvē un darbībā! (4 punkti)

Augusts Dombrovskis (1845-1927)

Augusts Dombrovskis dzimis 1845. gadā 16. jūlijā zvejnieka Jāņa Kristiana un Jūlijas ģimenē. Augusts bija vecākais no astoņiem bērniem, viņam bija četri brāļi un trīs māsas. Lielāko daļu no ģimenes naudas tēvs atstāja dažādās dzertuvēs, kas ģimenes dzīves apstākļus padarīja vēl spiedīgākus. Iespējams, tieši šīs apstākļi vēlāk viņu padarīja par pārliecinātu atturībnieku. Jau no agras bērnības Augustam bija jādodas tēvam līdzī zvejā. Skolā viņš nav gājis nevienu dienu, lasīt un rakstīt viņu iemācīja māte. Rēķināšanu, krievu valodu un vācu valodu zēns iemācījās pašmācības ceļā, tāpēc viņš bieži tiek saukts par autodidaktu. Pusaudža gados Augusts Dombrovskis sāk strādāt pie sava bagātā tēvoča Jēkaba Dombrovskā, kas bija viens no pirmajiem latviešu rūpniekiem, kokzāģētavā Jāņavārtos. Ar laiku viņam tika uzticēti ar vien nozīmīgāki darbi tā radot izprasti par darbu kokzāģētavā. Līdz pat 1883. gadam Augusts Dombrovskis strādāja sava tēvoča Jēkaba kokzāģētavā. Darbu viņam nācās pamest, jo radās nepārvaramas domstarpības ar tēvoča sievu Katrīnu. Pieaugot ģimenes materiālajām vajadzībām A. Dombrovskis nolēma sākt strādāt pastāvīgi. Viņš sāka līgt ar lieltirgotājiem un būvuzņēmējiem par plostu piegādēm. Pirmais sekmīgais A. Dombrovskā darījums bija lielākās plostu partijas pludināšana uz Mīlgrāvi. 1888. gada rudenī A. Dombrovskis iesniedza Vidzemes guberņas valdei lūgumu par kokzāģētavas atvēršanu Vecmīlgrāvī. Tā tika izveidota klajā laukā, kur uzbūvēja katlumāju un darbnīcas ar gateriem, ēvelsoliem un virpām. Vēlāk tika izraksts kanāls, kas savienoja kokzāģētavas pagalmu ar Daugavu. 1900. gadā tur strādāja jau 310 cilvēki. A. Dombrovskis saviem strādniekiem iznomāja zemi un piešķīra būvmateriālus ar izdevīgiem kredīta nosacījumiem dzīvojamās mājas celtniecībai, tomēr vienošanās punkts paredzēja, ja darbinieks nododas dzeršanai – tad namiņš viņam tika atsavināts. 1900. gadā atvēra skolu un vienu no pirmajiem bērnudārziem Latvijā, nodibināja pansiju kultūras darbiniekiem un vēlāk progimnāziju. 1904. gadā viņš nodibināja arī atturībnieku biedrību “Ziemeļblāzma”, tās vajadzībām uzcēla biedrības namu un ierīkoja parku. 1905. gada revolūcijas laikā namu nodedzināja, bet vēlāk tieši Dombrovskis piedalījās pašreizējās kultūras pils “Ziemeļblāzma” projekta izstrādē un finansēšanā.

Kristaps Bergs (1843-1907)

Dzimis kā Kristaps Kalniņš 1843. gada 12. martā Udzes (Bērzmuižas) pagasta "Lapačās" zemnieka ģimenē. Mācījās vietējā pagastskolā, pēc kuras beigšanas no 1856. gada bija māceklis Jelgavas un Rīgas tirgotavās. 1864. gadā uzsāka patstāvīgu uzņēmējdarbību. No 1876. gada sāka namu būvi Rīgā, uzbūvēja "Berga bazāru". Bija Rīgas domes loceklis un viens no Rīgas Latviešu biedrības pamatlicējiem un runasvīriem, teātra komisijas aktīvs darbinieks. Sacerēja viencēliena lugu "Šis un tas" (1873), piedalījās izrādēs. Finansiāli atbalstīja sabiedriski nozīmīgus pasākumus. No 1893. gada apgāda "B. Dīriķis&Co" līdzīpašnieks, laikrakstu "Baltijas Vēstnesis" (1880–1906), "Balss" (1880–1907), "Latvija" (1906–1907) akcionārs, izdeva "Berga bazāra kalendāru" (1893–1907), kura pielikumā publicēti daudzu latviešu literātu jaundarbi.

Kristaps Morbergs (1844-1928)

K. Morbergs dzimis 1844. gada 2. oktobrī Kurzemē, netālu no Lietuvas robežas, Bukaišu pagasta Lielstrikaišos, lauksaimnieka ģimenē, kā ceturtais un jaunākais dēls. 1862. gadā pabeidza pagastskolu, devās uz Jelgavu, kur strādāja fizisku darbu un mācījās namdara amatu.

1864. gadā ieradās Rīgā, kur strādāja par būvstrādnieku un būvmateriālu pieņēmēju, piedalījās arī Latviešu biedrības nama celšanā. M. Morbergs kādu laiku bijis māceklis pie tā laika pazīstamā latviešu arhitekta J. Baumaņa. Brīvajā laikā mācības turpināja pašmācības ceļā Rīgas Politehniskajā institūtā. Sava mūža lielo izdevību K. Morbergs saskatīja, kad tajā pašā gadā, kad viņš ieradās Rīgā sāka nojaukt Iekšrīgu ierobežojošos Rīgas vaļņus. Līdz ar to radās plaša bulvāru josla, kurā pēc noteikumiem varēja celt tikai daudzstāvu mūra namus. Ar saviem ietaupījumiem un aizņēmumiem K. Morbergs nopirka vairākus gruntsgabalus, un laikā no 1874. līdz 1885. gadam uzcēla vairākus piecstāvu namus: Aspazijas bulvārī trīs namus, Zigfrīda Meierovica bulvārī divus (biroju un dzīvokļu namus), un dzīvokļu namu Vaļņu ielā. K. Morbergs bija ieguvis arī vasarnīcu Rīgas Jūrmalā. Viņš mantoja arī dzimtās Lielstrikaišu mājas, jo brāļi bija miruši. Māju K. Morbergs atdāvināja Bukaišu pagastam lauksaimniecības skolas ierīkošanai. Savu mantu, namus, grāmatas, mākslas darbus un skaidru naudu K. Morbergs ar 1925. gada testamentu novēlēja Latvijas Universitātei stipendijām Universitātes studentiem un absolventiem.

Kopīgās iezīmes:

- _____
- _____
- _____
- _____

2. Apskati 2012. gadā Rīgā, Grīziņkalna rajonā (Tallinas, Augusta Deglava un Pērnavas ielu apkārtnē) atklāto pieminēkli un atbildi uz jautājumiem!

1. Kam par godu šis piemineklis ir izveidots? (1 punkts)

2. Ar kādiem latviešu nācijai svarīgiem procesiem ir saistīts šis piemineklis? (2 punkti)

- ---

- ---

3. Izlasi fragmentu no A. Degļava romāna “Rīga” un atbildi uz jautājumiem!

“Tas ir nepareizi, ka mēs vietā un nevietā pļurksšam pa vāciski... Pa latviski mums vajag runāt... Bodēs un magazinā prasīt pa latviski: dodat man to un to! Baznīcā iet latviešu dievkalpošanā. Atklātās vietās, viesnīcās runāt un prasīt tikai pa latviski...”

“Jā, bet, ja labas drēbes mugurā, kā tur lai runā pa latviski? Noturēs tevi vēl par prastu...” Mari iebilda. “Taisni tādēļ vajag runāt pa latviski!” Pēteris pastāvēja. “Lai tie kundziņi redz, ka latvieši nav tik vien kā kužas un prasti ļaudis.” [...] “Esmu kādreiz mēģinājusi magazinās prasīt pa latviski,” Mari turpināja, “bet tad uz tevi skatās kā uz kādu brīnumu zvēru. Dažā vietā nemaz neatbild, dažā iegrūž sliktu precī...” “Uz to nevajag skatīties! Mums ir jāpaliek pie sava un pašiem ar apziņu jāatzīstas, ka esam latvieši. Kādēļ par mums, latviešiem, var smieties, ka mēs runājam pa latviski? Tad jau var smieties arī par ozolu, ka tam ozola lapas, par lakstīgalu, ka tai lakstīgalas dziesmas un ne papagaiļa...”

[...] Kad viņi bija sasnieguši Vērmaņa parku, viņš ieminējās: “Vai zini ko, iztaisīsim labu joku! Iesim, nosēdīsimies uz lielā paviljona un prasīsim pa latviski, lai dod mums ko iedzert...” Runāts - darīts. Tie uzgāja augšām, apsēdās pie kāda aplāta galdiņa, un Pēteris pamāja ar roku sulainim. Tas drīz bija klāt, - salveti padusē; paklanījās: “Womit kann ich dienen?”

“Atnesat man zeideli alus un glāzi sarkanā vīna!” Pēteris apzinīgi pavēlēja. “Bet žigli!” Bet sulainis palika stāvēt kā stabs: “Wie mein' Sie? Glas Bier und Wein?” No viņa norautās galotnes vien jau varēja redzēt, ka tas ir skaidrs latviešu cilvēks, tikai negribēja saprast pa latviski. [...] Sulainis viņu lielām acīm uzlūkoja, tad aizgāja un nenāca vairs atpakaļ.

Pēteris gaidīja un gaidīja, bet, kad nesagaidīja, tad sita ar savu nūju pa galdu, ka skan vien: “St... st! Kelner, hierher!... Kelner!” Kā vāciski sauc, tā viņi nāk. Piesteidzās otrs un tāpat ar pakalpīgu vaigu gaidīja uz viņa pavēlēm.

“Zeideli alus un glāzi sarkanvīna!... Jau reiz teicu!” Pēteris atkārtoja pa latviski. [..]

Sulainis noraustīja kamiešus, aizgāja tālāk uz otru stūri un apstājās. [..] Visa publika sāka tapt uz viņiem vērīga, bet sulaiņi, sabāzuši galvas kopā, smīnēja un nenāca neviens šurp. [..] Beidzot kāds vec vecis ar sirmu kazbārdu un ļoti perfidu seju iznāca no citu pulka un, jokaini smīnēdams, viņiem tuvojās. “Jūs alu vēlaties draugs?” tas sacīja skaidrā latviešu valodā. “Lūgtu, aizejat tur uz mazo paviljonu...” Mazais paviljons bija priekš prastiem ļaudīm, bet arī tur nelabprāt runāja pa latviski. “Jā, jā, bet šī vieta ir tikai priekš kungiem, draugs,” sulainis aizrādīja. [..] “Ko jūs uzdrošinieties? Kas es jums par draugu? Kur mēs cūkas esam kopā ganījuši? Es esmu kungs, un jūs esat ķelneris, saprotat to! Es jums samaksāju, un jums vajag mani apkalpot.” [..]

“Saimnieks! Kur ir saimnieks?.. Es neiešu projām, kamēr nebūšu dabūjis par savu naudu, ko pagēru!”

Apkārtējā publika, kas visa bija vai nu vācieši vai “kaunīgi” latvieši, tikai tagad īsti noskārtā, ap ko lieta grozās. Te uz lielā paviljona Pēteris iedrošinājās runāt pa latviski un gribēja pat vēl godīgiem ķelneriem uzspiest šo bauru valodu. Kā latvietis vispār drīkstēja te ierasties! Beidzot atskrēja elsdams un pūsdams arī pats dārza nomnieks Ertaks. “Verstehen Sie kein deutsch? `Verlangen Sie deutsch, und wir Ihnen schon verabfolgen.” (“Vai jūs vāciski neprotat? Pagērat pa vāciski, un gan tad jums dos.)

“Es protu gan pa vāciski, Ertak kungs, tikpat labi, kā jūs protat latviski,” Pēteris, neievērodams viņa aizrādījumu, atbildēja skaidrā latviešu valodā. “Bet tā ir mana darīšana, kādā valodā es runāju un saucu. Ja es pa latviski varu samaksāt, tad taču man tiesība arī pa latviski saukt.” [..] Turpretim uzbudinātā publika ne tik drīz apmierinājās. Kungi vēl ilgi dzīvi sarunājās un dāmas raustīja kamiešus. “Tie bauri un latvieši jau traki palikuši!” kāds vecs kungs norūca bārdā. “Pat uz lielā paviljona viņi grib sēsties mums līdzī. Tas nāk no lielām brīvībām, kas viņiem tiek dotas... Dzimtībušanas laikos tādas lietas nepavisam nebūtu iespējamās.”

1. Kā tagad sauc vietu, kur abi ieturēja pusdienas? (1 punkts)

2. Kuru kustību pārstāv un atbalsta Pēteris? (1 punkts)

3. Kas bija galvenā pazīme, pēc kuras latviešu pilsētās, īpaši Rīgā, diskriminēja? (1 punkts)

4. Kādas diskriminācijas pazīmes tu vari saskatīt avotā? Uzraksti trīs! (3 punkti)

- _____
- _____
- _____

5. Kā šādu vāciešu privilēģiju nostiprināšanos un latviešu tiesību ierobežošanu veidoja vēsturiskā situācija? Aprakstā mini vismaz divus precīzus vēstures faktus. (3 punkti)

6. Kāpēc daļa latviešu sabiedrībā nelietoja latviešu valodu un pat izlikās, ka nemaz nesaprot un neprot šo valodu? (2 punkti)

7. Kāds apzīmējums tika izmantots, runājot par šādiem latviešiem? (1 punkts)
